

ЗА МИХАИЛ АРНАУДОВ - ОСЕМ ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Толон Ир Жирков

K 39/3-12

1200000867814

Най-напред ще си позволя да благодаря за високата чест, оказана ми с предложението да участвам с начален доклад в една научна сесия, посветена на 120-годишнината от рождението на безспорно най-крупния български фолклорист и един от най-видните представители на българската хуманитаристика Михаил Петров Арнаудов. По силата на недобро стечение на обстоятелства от личен характер, аз не можах да се върна отново поне към част от написаното от ръката на този блестящ учен, а дори и да бях успял да го сторя, надали бих могъл да кажа нещо повече от това, което съм публикувал за Михаил Арнаудов преди осем години! Заставайки сега пред вас, аз се опитвам да видя какво се е променило във вижданията ми за него през това време, какво би могло да се промени във вижданията на всички нас, които в по-скромна или в по-значителна степен полагаме усилия да бъдем негови следовници. Струва ми се, без да настоявам за сигурна правота, че през това време ние станавме по-внимателни и по-благодарни към нашето научно наследство, значима част от което е вързана с написаното от Михаил Арнаудов и второ, че през последните години се актуализираха понятия и термини, виждания за хуманитаристиката и в частност за

етнографията и фолклористиката, за етнологията и антропологията, на които не бе чужд и Михаил Арнаудов. В този смисъл е възможен един обновен диалог с него и за него, възможна е среща с неговия дух и с неговото време. Подхващайки този диалог, аз не бих желал да го подчиня на емоцията на спомена, защото тук има колеги, които с много по-голямо основание от мен биха могли да се представят като негови събеседници и, друго, защото малкото ми срещи и разговори с този интелектуален феномен изправяха и пред двама ни понятни граници и, най-напред, естествено, *границата на времената*. Достатъчно е да припомня, че в годината на моето раждане Арнаудов е достигнал сегашната моя възраст, че зад гърба му са изтекли шест десетилетия живот и на авторската му лавица са стояли около четиридесет книги, част от които основополагащи за българската, а в отделни случаи и за европейската наука. Макар и все още жив и жизнен, за мен и за моето поколение, Михаил Арнаудов не бе между предходниците ни, а един от нашите предци, живели във вече далечното време на съграждането на нашия национален живот в края на XIX и в първите десетилетия на XX век. За нас или поне за част от нас тези предци бяха класиците на филологическата наука в България, на които ние като нация, славистиката и изобщо европейската наука дължим твърде много.

Втората граница, която отделяше Михаил Арнаудов от нас, бих означил с понятия като **образованост и ерудиция**. Разбира се в случая аз нямам

предвид обичайния ход на обучение на един интелектуалец, броя на придобитите титли и звания, дори броя на университетите. Говоря за пътищата и, по-скоро, за ориентациите, които са основни за една национална интелигенция в определен период от време и за характера на нейната научна компетенция. Щастие за Арнаудов е, че е роден в един град с подчертано европейска същност като Русе, че е завършил в този град една престижна гимназия. Щастие е също така, че през 1895 г. вече го има нашето Висше училище, бъдещият СУ "Св. Кл. Охридски", че е създадена специалност славянска филология, която Арнаудов завършва блестящо, бидейки ученик на големите ни филолози - А. Теодоров-Балан, Б. Цонев, Ив. А. Шишманов, Л. Милетич и толкова други. По-нататъшният му път е обичаен като стремеж и посока на тогавашната ни интелигенция - това е пътят на Михаил Арнаудов към университетите в Лайпциг и Берлин (1898-1900), към Прага (1903-1904), към Париж (1903-1910), към Лондон (1910). Говорейки за тези негови специализации, неговите биографи² упоменават школовката му при А. Лескин и В. Вунд, И. Поливка и Т. Масарик и много други. Преосмисляйки сега библиографията на неговите трудове, не можем да не забележим, че той цитира и тълкува автори, които днес принадлежат към върховете на европейската хуманитаристика, а тогава са активни университетски и музейни дейци, които за Арнаудов са сегашни автори. Достатъчно е да припомним Е. Тейлър, Дж. Фрейзър, А. ван Женеп, Леви-Брюл, Е. Ланг и много други. Днес с

имената на тези автори се означават школи в развоя на познанието, но за нас е полезно да обърнем внимание на тяхната специфична за времето си образованост и ерудиция. Тази образованост и породената от нея ерудиция е свързана с широки познавателни пространства, чрез които се изявява един модел на изследователска активност, който е дълбоко чужд на енциклопедизма, но предполага достатъчно широк поглед върху света като минало и история, като култура и културен процес. В този смисъл обстоятелството, че Арнаудов се подготвя в областта на езикознанието, философията и литературата и защитава докторат по индология вписва неговата образованост и ерудиция в една поредица от бележити европейски учени, които, естествено, имаха своята водеща опорна точка - еволюцията, сравнителното изучаване на езиците и културите, в т. ч. и на фолклора, позитивизма като философска рефлексия. Нещо повече, съпоставяйки тяхното творческо дело, ние установяваме поразителни паралели - един общ интерес към мит и обредност, поглед към литературните процеси като европейска реалност, дълбока фактологичност и - в друг план - обемност на написаното, широта, която намира често израз в многотомни реализации.

Естествено, ние бяхме далеч от този тип образованост и ерудиция. Не само ние, но и предходниците ни. Но тъкмо по наше време пътищата на интелектуалния обмен бяха променени и в известен смисъл разсечени. Родени в един разделен свят, ние

търсехме своите позиции най-вече чрез един специфичен диалог с руската наука, определяна с основание като съветска. Не е тук мястото да тълкувам позитивното и негативното в този диалог, но в него Михаил Арнаудов трудно можеше да ни бъде събеседник. Не че не познаваше руската култура и наука. Напротив, това познание беше част от неговата европейска ерудиция. Проблемът беше в променената или, по-точно, в пространствената едностранчивост и на нашето образование, и на нашия изследователски кръгозор.

Естествено, имаше и една трета граница в общуването с Михаил Арнаудов - вероятно най-важната. Имам предвид **вътрешното развитие на науката** и по-специално на хуманитарните науки, онзи преход от класиката на XIX и началото на двадесети век към една нова наука, която в по-общ план се деформира различно, но в персонален аспект се свързва с имената на Ф. дьо Сосюр, на Ем. Дюркем, Б. Малиновски, Радклиф-Браун и - във фолклористична перспектива - с Вл. Пропп, с П. Богатирьов и др. Да се правят точни разграничения и отграничения тук, особено в параметрите на националната ни научна традиция, е рисковано. Още по-рисковано е на тази основа да се отхвърля културно-историческият подход на М. Арнаудов. Говоря за преход, което означава онаследяване и промяна, на възможно многообразие от погледи към обектите на нашето познание, което се възприемаше и от Ив. Шишманов, и от М. Арнаудов. Защото в стореното от предходниците има и догадки, и открития, без които следващите стъпки

са невъзможни. И защото, в крайна сметка идеите за структура и функция, за диахрония и синхрония, за система бяха заложени и упоменати преди структурализма и защото всички палави рожби в днешната хуманитаристика - школи и научни дисциплини - идват изпод мантията на времето, когато се формира и израсна като интелектуален феномен Михаил Арнаудов.

2

Така че границите между нас и бележития учен бяха преодолими, те бяха полета за диалог. И аз употребявам понятието за граница в един почти семиотичен смисъл, за да се доближа с обяснима предпазливост към неговото дело. А то наистина е огромно, сътворено методично и последователно, с един научен хедонизъм, който му е носел духовно и физическо здраве. В изповедите си, особено в тези, записани от И. Арнаудова, той е споделял това многократно. Рисувайки да огрубя нещата, ще кажа в предварителен план само две неща: **първо**, Арнаудов и неговите непосредствени учители и предходници имаха мисията да осъществят един сложен процес на рецепция на идеи, школи, понятия, ниво на научен живот, които формираха в края на XIX и началото на нашия век духовният облик на Европа и, **второ**, те имаха своя дълг да подредят и препоредят нашия научен двор, да прокопаят разграничения и полета за разсад, отивайки на среща с потребностите на нацията. Всеки от тях имаше

своя личностен профил и една относително обща гледна точка, която може да бъде означена различно, но съдържа една сърцевина - знанието и познанието за българите и техния национален просперитет, където на позитивната наука се възлагаше първостепенна отговорност. В този смисъл чрез езиковедски и литературоведски изследвания, чрез фолклорни, диалектоложки, антропогеографски и други издирвания те моделираха представи и оценки, някои от които в бъдеще трябваше да бъдат преодолявани и дори отричани. Индивидуалният профил на Арнаудов в този процес може да бъде тематизиран чрез една библиографска справка, приложена към книга, публикувана през август месец на една драматична за него година - 1944. Там неговите книги са поставени в рубриките: **Българско възраждане (история и култура); Литературна наука (обща и българска); Български и сравнителен фолклор.** Тази галерия от тридесет и осем тома, по правило обемни и обстоятелствени, се открива с един капитален труд - "Фолклор от Еленско, наблюдения и материали" - и приключва с неговите "Български народни празници", с тяхното второ издание. В тази етноложка рамка, която чертае един **първи период** на неговия творчески развой, оживяват имена и дела - от Бозвели и Раковски, през Пушкин, Гьоте и Петьофи до Вазов и психологията на Яворов, които и тогава, и днес съвсем не са лесни за научен анализ. Може би за да надникнем по-добре в този мисловен свят, бихме могли да се доверим на неговите думи, казани в предговора към

упоменатата книга - "Български образи. Литературни студии и портрети"³, която издава нагласата на една замислена равностметка. "След толкова изчерпателни проучвания, пише той на 15 април 1944 г. в Княжево, не остава вече съмнение, че нито даровитият и влиятелен писател, нито големият национално-културен подем не могат да бъдат правилно разбрани без разкриване взаимодействието между двете стихии - дух и вътрешен живот на личността и дух на епохата или състояние на народната общност"⁴ В този смисъл за мен основното и приносното в оставеното ни от М. Арнаудов е стореното за личностната характерология на Възраждането, издирванията и обобщенията му върху психологията на литературното творчество и, естествено, неговия фолклористичен и етноложки принос. Аз не бих се наел да съдя за едното, за другото и за третото, но ми се струва, че в цялата тази планина от духовност се откроява спецификата на темперамента и технологията на изследователския процес, която съдържа своя немски корен. Ще ми позволите най-напред да перефризирам една реплика на Вл. Я. Проп по повод на дискусията му с Кл. Леви-Строс⁴ и да кажа, че Арнаудов е най-напред **емпирик**, при това емпирик неподкупен. Някога мой връстници, които си останаха тинейджъри в науката, го обвиняваха в пълзящ емпиризъм. Става дума за благословен емпиризъм, без който няма не само духовна история, не само фолклористика, но и психология на литературното творчество. Тази фактология е потребна винаги, но за времето на Арнаудов тя беше нравствен

дълг, защото трябваше да се създава документална база за един порядък на националното познание, фактологична основа за един национален модел на това познание, където беше необходимо и страстното натрупване на фактите за Възраждането, и градиво за житие и битие на големите ни творци, и - вероятно в най-силна степен - етноложка документация, разбираана като структуриране на етничното ни землище като езикова и фолклорна действителност, като селищна и регионална рефлексия към нашето национално време. Написаното от Арнаудов е немислимо без онази широка документална база, която е една в трудовете му по проблемите на Възраждането, друга в психографските му анкети върху творчеството на Яворов и К. Христов, трета и много самостоятелна при неговите фолклорстични изследвания. Сам Арнаудов тълкува т. н. от него **емпирична метода** няколко пъти, подчертавайки, че тя е валидна "за всички духовни науки, прилага се при всички културни явления, среща се както в езикознанието, тъй и в литературната история и навред тя се оказва едничката здрава основа за по-дълбоко вникване. ⁴⁵ Същевременно, следвайки казаното от Шишманов той предупреждава за необходимостта от предварителни идеи и от интуиция, за да настои, особено що се отнася за фолклора, за абсолютната необходимост от **сравнителен анализ**, без който е немислимо да се покаже **генеалогията** за културните явления - една цел, която за Арнаудов и неговото поколение е основна. Естествено, това е прекалено опростена схема, която е груба и без основа широко познаване на идеи и възгледи в

тогавашната наука, и без личностната нагласа на учения, която го разграничава напр. от Шишманов, когато той с мотивацията на една не толкова честа у нас етика приема като свой учител. Лично аз съм се опитвал за себе си да разгранича двамата и ми се струва, че такова разграничение е възможно, ако възприемем едно подчертано социологическо чувство у Шишманов и едно предразположение у Арнаудов към онова, което той нарича психологически нагласи и мотиви. Струва ми се, че тука си е казал думата неговият пиетет към В. Вунд, че това предразположение на Арнаудов му позволи да говори за **народопсихология** - една научна дисциплина, която у нас предложи и отлични заявки за развитие, и ужасни примери за нейното банализиране.

Без да навлизам не само поради липса на време в този сложен и многопосочен процес, какъвто е делото на Арнаудов, ще си позволя да предположа, че то съдържа тъкмо тези две крайни полета - от епмирията, от факта до сложните светове на индивидуалната и общностната психология, без да се преминава онзи познавателен праг, който още тогава очертаваше психоанализата на З. Фройд. И съвсем не е случайно, че дефинирайки **фолклористиката**, Арнаудов търси спорните ѝ точки в етнографията и народопсихологията.

Упоменавайки фолклористиката, аз разбирам, че вие сте очаквали да говоря повече и най-вече за Арнаудов като фолклорист. Вероятно ще ви разочаровам едно, защото искам да се съобразя с факта, че тъкмо във ВТУ "Св. Кирил и Методий" Арнаудов получи най-вярна

оценка като фолклорист и, друго, че полезните, но скоропостижно банализираните спорове за взаимоотношенията между фолклористика и етнография днес губят своя смисъл. В тази безсмислена препирня получих своите шамари и аз, обвинен не толкова отдавна, че съм изказал най-нихилистичната възможна позиция за етнографията.⁶ Разбира се, въпросът не е в моята скромна персона, а в това, че не бе четен и допрочитан Михаил Арнаудов. А това четене и допрочитане подсказва, че той - преосмисляйки не само Шишманов - създаде българската фолклористика като наука, поставяйки я в един тогавашен познавателен контекст, който в наше време неочаквано се актуализира. Защото сегашните упоменавания на етнологията, на социалната и културна антропология, на историческата етнология или на историческата антропология и т. н. ни връщат към съждения и опити за заключения, които занимаваха и М. Арнаудов. Безспорно, той написа трудове почти по всички прояви на фолклорната култура у нас, но главното е, че систематизира дотогавашната европейска и национална история на фолклористикта, наложи научната анкета, предложи анализи, които трудно ще оспорим и днес.

Разбира се, връщайки се към неговото време, към времето на своеобразните законодатели в отношението ни към наука и духовно наследство, ще трябва да припомним, че той допусна и своите пристрастия. Лично аз не възприемам неговото олимпийско снизхождение към Раковски и ми се струва, че и той, и преди него

Шишманов се препънаха в явлението "Веда словена". От друга страна, както упоменах, говорейки за третата граница между моето поколение и Арнаудов, нужно е да кажем, че структурта на днешното познание "дискутира" с Арнаудов, но без тази дискусия то би било много бедно. Все пак Арнаудов е, който вписа нашите обреди и легенди в един общ културен контекст и ни остави студии, които все още са познавателна норма. Ще посоча казаното за приказката, за сказанието за възобнова на царството, написаното върху няколко от най-сложните - баладични и митични сюжета. Разбира се, той имаше своите предразположения - мит и вяра, магия, тайнството, скрито под външната форма на обреди като нестинарството, като кукери, като русалии, лазарки и т. н. Да мислим днес, че сме дешифрирали това тайнство по-успешно от него сигурно ни носи самочувствие и това той би подкрепил, както подкрепи и нас в годините на своето завръщане. Но все пак в това самочувствие би било полезно да бъде вплетена и нишката на скептицизма.

3

Казвам завръщане и се боя, че се подчинявам на упоменатата емоция на спомена, която в случая надали е най-уместна. Но има един момент в разговора за Михаил Арнаудов, който не можем да отменим. Както е известно, от 1 юни до 2 септември 1944 г. той е министър на просвещението в кабинета на Иван Багрянов и на 20

декември 1944 г. е изправен пред съда по наказателно дело N1/1944 и е обявен за един от "главните държавни престъпници"⁷ . Едно от обвиненията срещу правителството, а това ще рече срещу него е, че е провеждало "политика на унищожаване на собствения си народ"⁸ . Надявам се, че няма да настоявате за мое становище по тези събития и по една правна и политическа материя, която е много далеч от моята компетенция. Въпросът обаче, не е до компетенция, а до съвест. Съден и осъден, Арнаудов излиза от затвора благодарение на академик Державин⁹ . За съжаление както и в други времена у нас, не всеки е имал своя Державин. Други имат човешкото право да разкажат как е преживял всичко това Арнаудов, но в един от малкото ни разговори на въпроса защо е станал министър, той ми каза без да размисля: "От глупост". Не съм убеден, че беше искрен. Моето убеждение е, че Арнаудов е имал своите мотиви и те са заложили и в изследователското му дело, и в трайната му гражданска ангажираност. Ще припомня, че неговата университетска кариера е много динамична - през 1919 г. той е вече професор в катедрата по сравнително литературознание, наскоро става декан на Историко-филологическия факултет, а през 1935-1936 е ректор на СУ "Св. Кл. Охридски". Междувременно е бил директор на Народния театър, председател на Съюза на българските писатели, главен редактор на списание "Българска мисъл". От друга страна той е участник в Балканската и Първата световна война като военен кореспондент. Тук ще си позволя да припомня и няколко

документа, които са важни. В чернова на писмо от 28 май 1916 г. "г-ну полковнику Гергинову" - вероятно става дума за отговорен военен, Арнаудов напомня, че австрийското министерство на народното просвещение, заедно с Виенската академия изпращат видни учени в ^{Цетин}София, Черна гора, Албания и Македония, за да проучат миналото, изкуството и културата на тези земи с оглед на това след войната да имат научен материал за преговори. Сочейки активността на сърбите в това отношение, позовавайки се и на една скорошна лекция на Мурко в подкрепа на известните тези на проф. Й. Цвйч, Арнаудов пише, че ние имаме всички основания да изтъкнем истината за земите, които е завладяла българската армия. Той предлага към главното командване на армията да се създаде комисия от "вещи лица", които да посетят определени райони - проф. Б. Цонев да отиде в Моравските краища, проф. Ст. Романски, тогава цензор в армията, в селищата между Врана, Прищина и Скопие", самият Арнаудов, който тогава служи в Бюрото за пленниците, желае "като етнограф" да отиде в Тетовско, Призренско и Дебърско, за проф. Й. Иванов е отредил Югозападна Македония. Препоръчва за участници в тази експедиция и проф. Б. Филев и проф. А. Иширков. Явно това писмо има пряко отношение към създаването през лятото на 1916 г. на Научна разузнавателна мисия към щаба на действащата армия. Работата на тази мисия и по-специално стореното от В. Златарски, А. Стоилов и Б. Филев е проучена частично.¹¹ Що се отнася до Арнаудов, той получава на 6 юли 1918 г. открит лист от

разузнавателната секция към Щаба на действащата армия¹² и на 9 юли, неделя, в 3 ч. 10 мин. тръгва за Македония заедно с А. Иширков и Ж. Радев. Връща се в София на 14 август в 7 ч. 30 мин. Пътуването започва от Ниш и в неговото Тетово той пристига на 14 юли, "в каруца, добре постлана със слама и удобна"¹³. Има друга редица от документи¹⁴, съхранявани в Централния военен архив¹⁴, които показват, че на 26 март началник-щабът на армията полк. Ив. Луков моли Арнаудов да предприеме "научна обиколка из Добруджа, с цел да изследвате нейния фолклор, който несъмнено ще послужи за един ценен аргумент в полза на нашата кауза"¹⁶. Арнаудов отговаря положително с писмо от 3 април 1917 г. и с друго писмо, писано на 13 май 1917 г. в Бабадаг, съобщава, че от 27 април се намира в "най-северна Добруджа" и проучва "систематично, както и досега, страната до бившата румъно-българска граница, разбира се с оглед на българския характер на населението"¹⁷. На 5 юни, вече от София, той пише до началник-щаба на армията: "На 6 юни т. г. аз привърших научната си обиколка из Добруджа и в най-непродължително време ще Ви представя своя рапорт върху фолклора в тази страна"¹⁵.

Цитирам тези документи не само защото те са свързани с историята на неговите сборници с фолклор от Северна Добруджа и Македония. Цитирам ги, защото в гражданската активност на Михаил Арнаудов стои идеята за национално единение, един национален идеал. Етнографските и фолклорни проучвания според едно от

писмата му от Северна Добруджа "идат да потвърдят отново правотата на нашите национални и политически домогвания"¹⁹. Днес ние можем да тълкуваме различно тази идея, този идеал, но надали имаме морално право да го обругаваме. За мен това е мотивът, който вкара Арнаудов в политическата действителност, за да го направи жертва на тази действителност. И, както е широко известно, не само него.

4

Моето поколение бе по своему щастливо в отношението си към М. Арнаудов. Бяхме родени достатъчно късно, за да участваме в политическото му и идеологическо обругаване и достатъчно рано, за да се срещнем с него лично. Вярно е, че ни трябваше време, за да открием безсмислието от подялбата на българската наука на буржоазна и социалистическа, но имаме интелектуалния шанс да преживеем неговото достолепно завръщане в духовната история на България, един втори или трети период в неговото патриаршеско дълголетие. Това се случи около 1960 г., когато Арнаудов преиздаде основните си трудове, по правило преработени. Написа и нови. Преценявайки нещата сега, мисля, че имаше и едно връщане към Арнаудов с отрицания и утвърждения. Дори ми се ще да подчертая, че известната промяна във фолклористиката ни, която се осъществи към края на 60-те години и по-късно, съдържаше и едно препрочитане на Ив. Шишманов и М. Арнаудов. Препрочитане, което

беше в стария и добър смисъл на думата спекулативно. Защото търсехме в техните прозрения опора на свои виждания за фолклора. И не само за фолклора. За да им повярваме отново и за да поставим под съмнение оценки, които те бяха канонизирали²⁰. С риск да прекаля с вашето внимание ще добавя и това, че ако днес у нас се говори за две етнологии²¹, ако се разрази един странен спор на факултетите, между "виновниците" за дисхармонията в отношението към този род неща трябва да поставим големите ни филолози и на първо място Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов и толкова други. с блестящите си постижения те допринасят да се формира нашата национална научна еписистема по начин, който вписваше етнологичното познание в самата сърцевина на хуманитаристиката. Във времето, когато М. Арнаудов, Хр. Вакарелски и толкова други филолози бяха свършили своето, тази еписистема бе трансформирана така, че се загуби и хуманистичния патос, и възможното тържество на етнологичното познание в България. Днес ние не искаме да възстановяваме пропуснати шансове, а да търсим нови познавателни перспективи. Заедно с всичко друго това търсачество предполага и осмисляне на наследството, и преценка на днешните тенденции в полето на хуманитаристиката. Казус сложен, но стореното и публикуваното през последните години носи радост, която не може да не бъде споделена и от нас, вслушвали се вече някога в думите на Михаил Арнаудов.

И накрая - едно почти лирично отстъпление. Михаил Арнаудов ни напусна на 18 февруари 1978 г.,

седем месеца преди своята стогодишнина. По силата на случай трябваше да се срещнем отново с него, тъй като моя милост трябваше да напише онова съобщение - некролог, което бе публикувано на 20 февруари 1978 г.²² Смъртта като всяка смърт не дойде в подходящ ден и час. Денят бе неработен, празничен. Под това съобщение - според тогавашния протокол - бяха изписани имената на личности, - от ръководителя на държавата до директорите на институтите по литературознание и фолклористика. Между тези личности вероятно имаше хора, които тогава за пръв път чуваха името на Михаил Арнаудов. Получи се един съгласуван, банализиран текст, където при всяка редакция степените за оценка на М. Арнаудов вървяха надолу. Утвърждаването на този текст се оказа сложна процедура и затова, ако не ми изневерява моята памет, той бе прочетен не в часа на основните новини на Българската национална телевизия, 20,00 часа, а по-късно. За утеха и аз, и моите колеги знаехме, че пишем думи не за един от нашите предходници, а за един от нашите предци. Разликата е огромна. Ще ми се да сте разбрали моето скромно послание. Благодаря ви.

БЕЛЕЖКИ

- * Текстът е четен като уводен доклад на международна научна сесия, проведена в Русе на 9-10 X 1998 г. по случай 120-годишнината от рождението на Михаил Арнаудов.

- 1 **Т. Ив. Живков.** Михаил Арнаудов и българската етнология и фолклористика. - Език и литература, 1990, N1, 3-14.
- 2 **К. Генов.** Михаил Арнаудов. Литературно-критически очерк, С., 1983; **Е. Огнянова.** Фолклористът Михаил Арнаудов. - Литературна мисъл, 1970, N6; **И. Арнаудова.** Човекът и ученият, С., 1977; **Г. Димов.** Михаил Арнаудов, С., 1990.
- 3 **М. Арнаудов.** Български образи. Литературни студии и портрети. Том I. Наченки на Възраждането, С., 1944.
- 4 **В. Я. Проп.** Фолклор и действителност, М., 1976, 133
- 5 **М. Арнаудов.** Очерци по българския фолклор, С., 1968, 105
- 6 **Д. Годоров.** Българската етнография през Възраждането, С., 1989, 40.
- 7 **Д. Токушев.** Народният съд 1944-1945 (Правно-историческо изследване), С., 1989, 99.
- 8 Там, 101
- 9 **Б. Илиев.** Революционният народен съд, С., 1988, 52.
- 10 Архив на института за фолклор, III, ф1, N 7
- 11 Срв. **П. Петров.** Пътуване на проф. Васил Златарски в Македония през 1916 г. - Военно-исторически сборник, 1991, N1; **Същият:** Необнародван труд на Антон П. Стоилов ("Научна експедиция в Източна Македония"). - Там, N2; **Същият.** Пътуване на Богдан Филов в Македония през 1916 г. - Пак там, N8.
- 12 Ето и текста на този документ: "Дава се настоящия откритъ листъ на Господина Професоръ М. Арнаудовъ въ удостоверение на това, че той е членъ на научно-разузнавателната мисия, пратена от Щаба на Действующата Армия въ новите земи. Предписва

се на всички военни и административни власти да оказват на Господинъ Арнаудовъ пълно улеснение и съдействие въ всеко отношение. Същия е свободенъ да пътува безплатно съ всички превозни държавни средства, I-а класа. (Архив на Института за фолклор, III,N1.

- 13 Всичко това научаваме от неговия полеви дневник (Архив на Института за фолклор, III,N1), който представлява черно продълговато тефтерче и съдържа много ценни сведения за това пътуване.
- 14 Данните ползвам от статия на колегите В. Лечев и Г. Луков, която се пази в архива на сп. "Български фолклор" и за чието публикуване не зная.
- 15 Централен военен архив, Ф. 20,оп. I,а. е. 10,и ф. 40,оп. II,а. е. 943
- 16 Там, ф. 20, оп. I а. е. 10,л. 51
- 17 Там, ф. 40, оп. II,а. е. 943,л. 51
- 18 Там, л. 52
- 19 Там, л. 51
- 20 Прочитайки сега един протокол от заседание на Института по фолклор, виждам с каква безпardonност съм оплюл напр. Ив. Гологанов, вярвайки безрезервно на Арнаудов в оценката за този участник в неразгаданата все още мистерия "Веда Славена"
- 21 Срв. В. Райчева. Пет години университетска етнология - Български фолклор, 1997,кн. 3-4,14
- 22 Вж. Работническо дело, 20 II 1978,8.

Регионална библиотека
"Любен Каравелов"

120000867814